

CVI ANALYSIS.

potest, harum siquidem magna cum illa affinitas est. Hactenus de operationum mentis analysi (1) diximus.

(1) Diligenter hanc, & subtiliter absolutam, multis expositam videoas apud CONDILLAC *Traité des Connais. Hum.*, & BONNET *Ess. Analyt.* Eamdem specimine, mole quidem tenui, rebus amplissimo, confecit DRAGHETTUS; nitide etiam SOAVE, qui se Metaphysicos acutos, nobiles præbent. V. *Psychol. specim. P. I. & II. Compedio di LOCKE L. II.*

LIBER I.

DE ELEMENTIS HUMANARUM CONGNITIONUM.

CAPUT I.

De Perceptione, & Ideis, earumque objectis.

Q

I. Qui mentem humanam instituendam suscipiunt, cum cognitionis nomen usurpant, non quemcumque intelligendi actum denotant; sed illum unice, quo mens res perceptas attente considerat, & contemplatur, & unum vel aliud ex iis, quæ ad illas pertinent, cogitatione complectitur. Mentem ergo ajunt cognoscere, si rerum propriates cernat, si relationes earum videat, si determinum actiones, & alia in rebus posita intueatur.

II. Cognitionis hoc sensu acceptæ elementa sunt *perceptiones*, & *ideæ*: Rerum namque imagines mens prius concipiatur necesse est, quam possit aliquid de iisdem statuere. Et quamquam perceptionis & idearum sermo jam habitus fuerit (1), de utrisque tamen nonnulla adhuc juvat exponere, & declarare.

III. Jam qui res tantum percipit, nihil ait, nihil negat; sed in eo consistit ut rerum imagines animo contempletur (2). His imaginibus idearum no-

(1) V. *Introd.*

(2) Fromondus è censu operationum mentis simplicem apprehensionem expungit, nullamque ab omnī judicio secretam esse contendit. Videantur, si placet (ne)

DE RECTA HUM. MENTIS INSTIT.

nomen impositum est (1); quod nunc latius accipimus, eoque exprimitus totum id, quod mentem occupat, & ante illius oculos versatur, dum cogitat (2).

IV. Multi perceptiones inter & ideas quodcumque discrimen tollunt; omnes de hujus operationis modo & natura, deque idearum origine contrarias sententias fertnt. Super his autem judicium nunc interpohe, & de rebus ipsis pronunciarre, nec necessarium (3), nec opportunum arbitror. Harum namque doctrina sublimis est, gravissimis difficultatibus & per obscuris questionibus circumfusa, quæ non solum Metaphysicæ, sed Phisicæ etiam lucem desiderant.

V. Nunc igitur, ut commodum loquendi usum sequamur, concessum sit, nomine saltem perceptionem ab idea distinguere; & facilem idearum scientiam sectari, quæ veram causam primamque (nec enim vacat, nec juvat referre), quæ habet in *Intro. ad Phil. P. II. C. V.* ubi rebus perspicuis te nebras obducere conatur. Idem etiam molitur *Guinot Lec. Phil. P. I. L. VII.* Verum si mens, ut judicet, apprehendat ideas necesse est, quemadmodum ipsi etiam admittantur, cur non poterit in illa apprehensione consistere? Quod cum illi insificantur, apprehensionem ideas compositæ animadvertunt, à qua perpetram judicium abesse non posse putant: Namque multæ ideas simplices non ex nostra judicandi vi in unam compositam coalescent; sed quia ita postulat indeos objectorum, quæ supra nos agunt, & ex quibus eorum ideas ad nos adveniunt.

(1) *Has rerum formas appellat ideas illæ, non intelligendi solum, sed etiam dicendi gravissimus Autor, & Magister Plato, Cic. in Orat. C. 3. V.* (1)

(2) In Psychologia solum major verborum distinctione requiritur.

(3) *V. Intro. ad Phil. P. II. C. V.* (1) *hanc modum esse conetur.*

TITULI LIBER PRIMUS.

3

earum originem non attingat, nec Philosophorum systemata expendat atque dijudicet; sed utiliora spectet, idearum scilicet emendationem, & perfectionem, & que solum de origine illarum tradat, quæ communi omnium sensu probata, quotidiana experientia & familiari observatione confirmentur.

VI. Statim ut sumus in hanc lucem editi, corporum, quibus circumdamer, actionem excipimus; hanc eorum ideæ subsequuntur, & mentem appellunt, ideæ nempe individuæ, & singulares, quæ res externas propriis coloribus pingunt, ut omnibus notum est. Ineunte adolescenzia cum eo jam adducti simus, ut animæ facultatibus libere utamur, atque attentione & reflexione præstemus; ideas sensibus immediate acquisitas in omnes partes versamus, omnem attentionis & reflexionis vim in illas intendimus, eas multis modis componimus, compositas disjungimus, aliasque efficimus, quarum objectum nequaquam existit.

VII. Ac vis illa cum adoleverit, & perfecta est, nobiliori quodam percipiendi munere fungimur, quo multa ab omni rerum sensibilium imagine sejuncta concipimus, ea nempe, quæ sub sensu non cadunt, nec ipsos pellunt, nec commovent. Hæc tamen ab infancia assueti sumus imaginibus illis exprimere; cuius consuetudinis magna vis est, ab eaque difficillime mentis aciem abducimus.

VIII. Sed non solum à prima ætate rerum spiritualium ideas hoc modo pervertimus; verum etiam cetera fere omnia prave & imperfecte concipimus, eorumque ideis falsa iudicia adjungimus; ac cum inde innumeris teneamur erroribus, maxime nostri erit argumenti viam commonstrare, & præbere, qua ideæ emendentur, perficiantur, atque accuratae evadant, & rebus conformes.

His-

4 DE RECTA HUM. MENTIS ISTIT.

Hisce enim ideis tamquam praesidiis muniti integratatem judiciorum tuebimur.

IX. Antequam vero ad illam perfectionem animum convertamus, objectorum, quæ per ideas exhibentur, summa divisio constituenda est. Objecta, quotquot esse possunt, primum in *existentia* & *possibilita* dividuntur; hæc non differunt ab ideis, & *idealia* appellantur. Quod autem ideale & possibile tantum est, illud ipsum *nihilum* non est: namque nihilum nequit percipi, nec esse potest; possibile autem concipitur, & esse non posse pugnat.

X. Eadem objecta alia sunt *corporea*, alia *incorporea*; ac universa in *substantias* & in *accidentia* distinguuntur (1). Substantia nullum subjectum, in quo existat, supponit, ex. gr. lignum, marmor substantiæ sunt; accidentis eo subiecto indiget, & ita rotunditas inter accidentia recensetur.

XI. Omnia, sive accidentia sint, sive substanzia

(1) *Lokius L. II. C. XII.* objecta idearum nostrorum (de compositis ideis loquitur, licet quod statuit eodem jure ideis etiam simplicibus aptari potuisse) dividit in *substantias*, *modos*, & *relationes*: Modus illi idem est, quod reliquis *accidens*; nos vero modum ita contraximus, ut quasdam solum proprietates substantiarum significet, quia secus proprium his nomen defuisse. Non recte autem substantiis & modis relationes inseruit, tamquam quid tertium ab illis duobus distinctum: Quidquid enim sit relatio, (suo autem loco determinabitur, quid revera est) profecto, aut in se, aut in alio existat necesse est. Ac si animadvertisatur, *Lokium ibidem §. 7. & C. XXV. §. 1. & 5.* relationem ita definire, ut sit comparatio unius ideae cum alia, minus adhuc intelligitur, quomodo ex relationibus unum ex summis generibus objectorum efficerit.

LIBER SECUNDUS.

tiæ generali nomine Entis comprehenduntur. Omnia etiam suam habent *essentiam*, per quam sunt id, quod sunt, & à qua proprietates cunctæ descendunt; ac si necessario descendant, & ab essentia ita determinantur, ut in re sint, proprietates dicuntur *essentialis* seu *attributa*; si vero ab essentia non oritur, ut sint, sed tantum, ut esse possint, proprietates erunt *accidentales*, quæ *modificationes*, aut etiam modi nominantur. Illæ à re nequeunt tolli, hæc vero tam esse possunt, quam abesse (1).

XII. Ideæ universæ spirituales sunt; mentem enim & animam immediate afficiunt, in qua nihil concretum, nihil admixtum, nihil sui dispar atque dissimile esse potest.

C A P U T I I.

De Idearum affectionibus, & in primis de realitate, abstractione, universalitate earumdem.

XIII. Multæ profecto sunt affectiones, quæ inter ideas discrimen ponunt, & modum cognitio-
nis objectorum definiunt. Quæ quidem affectiones,
vel ex ipsa idearum natura descendunt, vel ex
objectis ad ideas manant, vel denique à ratione
profluent, qua easdem ideas acquirimus. Omnes
diligenter considerandæ sunt, & animadver-
tendæ; ut ad illum cognoscendi modum perfici-
endum excitemur, & ut excitati perficiamus (VIII.);

(1) Hæc in præsentiarum vix indicantur, cum in prima Metaphysicæ parte definiantur, & illustrantur. Scholastici agentes de *Categoris*, seu *prædicamentis* fusius eadem disputabant, tamen ita ut solum inanem verborum scientiam comprehenderent.

6 DE RECTA HUM. MENTIS INSTIT.

atque etiam ut omne pravum judicium vitetur,
quod nempe sit supra aut infra ideas, in quibus
versamur.

XIV. Affectiones autem, quibus ideae singulæ
ab aliis discriminantur, quæque, vel nativæ, vel
ex objectis adscitæ, sunt realitas, abstractio, uni-
versalitas, relatio, simplicitas, compositio: cete-
ræ ex ratione, quæ ideae obtainentur, ortæ, & ex
quibus nostra cognitio aestimatur, sunt claritas,
distinctio, perfectio. De singulis, quod jam fuit
propositum (XIII.), aggrediamur.

XV. Ac primo de idearum realitate dicendum
est: omnes jure tamquam reales habentur, nul-
laque esse potest idea, quæ hujusmodi non sit.
Cur enim non reales ideae, quæ mente percipiuntur, quæ nempe suo modo existunt? Quin
imo hoc solum modo existere possunt. Neque ve-
ro ideae realitas existentiam objecti, quod ab ipsa
distinguatur, requirit; nam una ad aliam non ne-
cessario refertur, & absque alia esse potest (1).

XVI. Ideis realibus plerique opponunt ideas
chimericas, quibus addunt (2) alii ideas *imagina-
rias* & *phantasticas*; quasi vero esse possent ideae,
quæ non sint reales (XV.). Ipsi aptius quarum-
dam idearum objecta chimericæ, & phantasticae
(1) Idearum realitatem ponit *Lokius* L. II. c. 30.
in earumdem cum objectis representatis convenientia;
quæ sane ex ipso etiam *Lokio* eodem Loc. c. 32. ma-
gis ad idearum veritatem, quam ad realitatem perti-
nere inferius constabit. Ac cum ille ita reales ideas
definierit, profecto statuere non poterat ideas sim-
plices qualitatum sensibilium hujusmodi esse.

(2) Inter ceteros *Leibnitius* qui in suis operibus
sæpius de hujusmodi ideis loquitur, præterea *Soria* in
Inst. Pil. Rat. C. I. & *Dalham de Rat. recte-
cog.* 438.

LIBER PRIMUS.

7

dicerent, cujusmodi sunt centauri & similia. Sed
quoniam sæpius ideas videmur percipere, quin
percipiamus; tum solum nos in ideis chimericis
versari recte statuerent; in ideis scilicet, quæ
nullæ sunt, nec revera percipiuntur, sed putan-
tur percipi. Harum exemplum sint ideae motus
celerrimi & numeri infiniti; quæ duo cum esse
nequeant, ne quidem percipi poterunt, licet per-
cipi videantur. Idea ergo chimericæ realibus op-
ponuntur, non perinde ac si idearum genus effi-
cienter alteri oppositum, sed quia *nihilum enti* ad-
versatur.

XVII. Sequitur nunc, ut de idearum abstrac-
tione agamus: quæ divisa esse non possunt &
semper conjuncta existunt, si divisum concipi-
amus, per abstractionem concipimus; quæ vero
possunt sejungi, non abstrahimus, sed dividimus (1). Abstractione ergo accidentia & substanciæ
separantur, quorum unum sine alio esse non
potest; atque vel accidentia sine substantia conci-
pimus, vel inter ipsa distinguimus, vel, si sint
composita, resolvimus, ut Geometræ extensionis
longitudinem à latitudine separant, & utramque à
profunditate.

XVIII. Porro ita abstrahendo in ideis singula-
ribus versamur; in ideis, quarum objectum exis-
tit, licet non eo modo, quo à nobis consideratur,
sed cum aliis conjunctum.

XIX. In hac abstrahendi ratione consistit *ana-
lysis*; ab ea proxime pendet idearum distinctio, de-
finitio, descriptio; quas utilitates exponerem, nisi
suo loco multam operam postularent.

XX. Caveri autem debet, ne quæ separatim

(1) *Belius C. II. Log.* aliique abstractionem cum
divisione non recte confundunt; atque si ramos arbo-
ris tantum consideres, porro abstractio non est.

8 DE RECTA HUM. MENTIS INSTIT.

concipimus, ita existere arbitremur; in quo turpiter lapsi sunt olim Scholastici: Enimvero ab iis substantia nescio quæ, omnibus attributis & modis spoliata in Philosophiam inducta est; innumeratas etiam entitates modales commenti sunt, quæ illi substantiæ accedentes, eamdem omnino determinatam efficerent. Atque ex eodem abstractionis abusu nonnulli intellectum à voluntate, & hasce facultates sic ab anima distinguebant, quasi essent partes, ex quibus ipsa componeretur (1).

XXI. Cum attendimus ea, quæ rebus insunt, multa deprehendimus iis esse communia, multa singulis esse propria; haec si omittantur illa vero considerentur (2), erit idea universalis rem exhibens, quæ in multis est vel esse potest (3): perceptis ex. gr. pluribus hominibus, si ea, per quæ differunt, negligamus, consideremus vero id solum, in quo omnes convenient, ideam universalem hominis adepti sumus, ideam scilicet, quæ complectitur esse animal & rationale, quod omnibus hominibus commune est.

XXII. Sunt ergo ideae universales nostræ mentis

(1) V. Lock. L. II. Ch. XXI. §. 6.

(2) Qui Lokium numquam satis admirantur, hanc idearum universalium originem ab eo detectam censem; quam tamen Gassendus fuse jam exponebat in exerc. Arist. L. II. exerc. 2.

(3) Universales ideas substulit Berkelejus in Disc. præl. ad Tr. de cogn. hum., qui satis non advertit discimen inter rei formam imaginatione delineatam, & rem ipsam mente perceptam. Quidquid imaginamur singulare profecto est, universalia vero mente intelligimus; exemplum sit imago trianguli & ejusdem definitio. Hobbesio etiam atque Spinoze nihil antiquius quam ideas universales incipiari, cum nulla impressio in sensus universalis esse possit, omnisque cogitatio in eorum sententia à motionibus sensuum non differat.

LIBER PRIMUS.

9

tis opus in eo fundatum, quod in rebus existit, atque opus abstractione confectum, abstractione nempe, ut ajunt, similium (1). Idearum universalium magna est utilitas & præstantia: iisdem tantum antecellimus bestiis, quantum ratiocinio vallemus, quod idearum universalium usum requirit, iisdem brevitati adeo necessariae consulimus, & de innumeris pene rebus simul agimus, quas impossibile esset singillatim persequi; unde suscipere possumus, & ad finem perducere omnium magnarum rerum & artium disciplinam. Denique universalium idearum ope mens immani singularium idearum numero non opprimitur, nexus aliquo ipsæ consociantur, & ordine in mente digeruntur.

XXIII. In omni idea universalis gradus abstractionis, comprehensio, & extensio consideretur; haec se se refert ad singulare, quæ universale complectitur; illa ad ideas, ex quibus universale componitur; sic in idea hominis universalis comprehensio est duarum idearum, animalis scilicet & rationalis; illam vero eadem idea habet extensio nem, ut ad omnes omnino homines pertineat.

XXIV. Quo major comprehensio, extensio angustior, & è contrario; quia in idea hominis est comprehensio duarum idearum, ea se se extendit tantum ad homines; comprehensione illa imminuta, sublata scilicet una ex illis ideis, puta rationalitate, extensio augetur, & fit idea, quæ omnia animalia complectitur.

XXV. Gradus abstractionis eam rationem sequitur, qua idea universalis à singulari recedit, & aucta extensione, comprehensione limitata excrescit;

(1) Platonica idearum universalium doctrina hic non exponitur; ad medium namque Metaphysicam pertinet, & systemata, quibus Philosophi idearum originem explicare tentarunt, plane perspecta supponit.

10 DE RECTA HUM. MENTIS INSTIT.

cit; quæ quidem omnia à nostra abstrahendi ratione determinantur.

XXVI. Ex ideis universalibus *genera & species* efficimus, quæ nihil aliud, quam rerum classes sunt. Quæ partem essentia generaliorem habent communem, ad idem genus pertinent, & ad eamdem speciem illa, quibus eadem essentia est: Animalia eodem genere, eadem specie homines comprehenduntur: Est ergo genus specie universalius, & in idea, ex qua efficitur, major extensio, comprehensio minor, quam sit in ea, ex qua species (1).

XXVII. Rerum in genera, & species distributio ab hominum arbitrio pendet (XXIII. & seq.); ex ratione enim, qua res considerantur, dicimus

com-

(1) Nulla amplior in Scholis olim extitit commen-tatio, quam de universalibus de *prædicamentis* nem-pe seu *Categoris* atque *prædicabilibus*, illis addita sunt *ante prædicamenta*, & *post prædicamenta*. De *Categoris* primus egit Clitomachus si fidem demus Laertio L. I. & Architas Pythagoreus (V. Gassend. in *Exerc. Ar. exerc. 3. L. II.*) omnium uberioris Aristoteles in L. *Categ. & Top. I. C. 9.* Non sunt autem *Categorias* nisi classes quædam, quibus rerum omnium infinita multitudo digeritur. Decem Aristoteles constituit; septem Plato; nam Plato quoque & Epicurus (V. *Luc. L. II.*) aliquique veteres de *Categoris* fure solliciti. Ante *prædicamenta* definitiones erant & divisiones mere verbales; post *prædicamenta* vero proprietates maxime generales, quæ ex comparatione *prædicamentorum* oriuntur. *Prædicabile* auctor fuit Porphyrius, & ex iis Isagogen seu *introductionem ad Categorias* Aristotelis adornavit. *Prædicibile* autem est id, quod pluribus convenit, ut genus, species, differentia, proprium, & accidentis. Hæc omnia ut inania & levissima à Logica jussa sunt exulare; de que iis inter ceteros Auctor *Artis cog. P. I. c. 3. & c. 7.* observat nullam realem cognitionem afferre.

LIBER PRIMUS.

11

communem habere totam essentiam, vel ejus partem solummodo: si animalia considerantur relative ad homines, constituunt genus; speciem vero, si relative ad omnia viventia.

XXVIII. Inter genus & speciem media est *differentia*; nam generi *differentia* superaddita, species exoritur; est autem *differentia* ex ea idea universalis, quæ inter multa ejusdem generis discrimen ponit: ita *rationalitas* inter animalia, quæ uno genere comprehendimus, *differentiam* constituit.

XXIX. Generum & specierum cognitio nimium olim in pretio habita, quasi ea rerum singularium naturam & proprietates omnes revelaret; ac simul observatio plerumque neglecta, & rerum generibus vel speciebus præfinitis nulla amplius sollicitudo animum in earum investigationem intendendi.

XXX. In generibus autem vel speciebus constitutis, plerumque solum ideas quasdam universales intentes quondam spectabant; cum quibus an individua convenienter ex eorum externa forma opinantes, eaque ad illas ideas tamquam ad lydium lapidem referentes, de iisdem individuis plane judicabant. Nec vero sedula & diuturna rerum observatione utebantur, ut earum naturam & proprietates detergerent; qua exhibita forsitan vidissent, quam multi immerito ad unam genus, unamque speciem revocarent; atque cum forma insolens, & ab essentiis specificis abhorrens in re aliqua se se offerebat, ab illius genere & specie determinanda nequaquam impediti fuissent (1).

XXXI. Hic non factus finis ideis universalibus abu-

(1) Videtur Lokius L. III. C. VI. illud sibi sumere, quod essentias, ex quibus genera & species determinamus, sint opus hominum ad libitum prorsus

abutendi; ignorata earum generatione, à rebus extra mentem positis manare Scholastici præsertim opinati sunt; perinde quasi universales naturæ quædam existerent, quæ ideo in individuis reperiuntur, quia per ea diffusæ, ipsas omnia participant. Eæ quidem solum per abstractionem *similium* concipi possunt, & ideis tantum continentur.

XXXII. Harum denique abstractionum abuso orta Philosophia mere verbalis, quæ ad Galileum & Cartesium usque scholas omnes obtinuit; namque effectæ sunt quædam *formæ*, *entitates*, *quidditates* quam plurimæ, *qualitates occultæ* pene infinitæ; quibus licet conceptus vagus & exilis & saepe nullus subjiciatur adeo, ut nil aliud præter inanem verborum sonitum exprimant, tamen eorum præsidio scholastici omnia explicabant; & illis pronunciatis nominibus rerum naturam in medio poni, effectuum causas manifestari, & omnem disquisitionem confici arbitrabantur.

effectum. Quod falsum omnino est: Debent enim esse ex rebus haustæ; ac si non essent, hominum vitio tribendum foret, qui negligenter, dum possent, hujusmodi essentias bene constituere, nec res diligenter observarent. Recolatur analysis idearum universalium jam instituta. Homo in genere utique non existit: ex natura autem hominis deductæ sunt notæ generice, ex quibus idea illa universalis effecta est. Vide Bonnet *Ess. Anal. C. XV.*

CAPUT III.

De Simplicitate, Compositione, Relatione Idearum.

XXXIII. Idea simplex ea est, quam in ideas diversas resolvere non possumus; composita, quam resolvimus (1). Ideæ ex. gr. voluntatis, & extensionis sunt simplices; compositæ ideae hominis, & exercitus. Ergo ne erit idea simplicis objectum distinctum in partes? Id sane non pugnat, si illæ partes ideis haud diversis repræsententur. Extensioni habet partes, ejus tamen idea simplex; non nisi enim extensiones decrescentes sunt illæ partes (2).

XXXIV. Ideæ simplices clarius exponi nequeunt, quam menti assulgeant; nec enim ex aliis ideis constant, in quas possint attenuari, & quarum enumeratione illustrentur (3). Ita definiendi finis constitutus est, & ad theorematâ disciplinarum progredi possumus (4).

De-

(1) Leibnitzius observat, quasdam ideas nos non posse in diversas distinguere, licet has complectantur; id præsertim cadere in ideas qualitatum sensibilium, à quarum proinde analysi non abstinendum. Deinde negat Lokio per multos, quos ipse vocat, modos simplices, hujusmodi esse. Nouv. ess. L. II. C. II. & seq.

(2) V. Bonnet *Es. Anal. n. 204.*

(3) Id quidem debet intelligi de definitione, quæ proprietates exponat, non vero de definitione *causalitatis*; hanc ideae simplices non refugiunt, ut neque generationem & causam. V. Leib. nouv. ess. p. 255. Soave Comp. di Locke L. IV. C. IV. not. 1.

(4) Condiliacus (*Es. Anal. T. I. Sect. III. & Art. de Pens. P. I. C. XIII.*) miratur, Lokium primum

14 DE RECTA HUM. MENTIS INSTIT.

XXXV. Denique objectum semper habent ab ipsis distinctum, quod est earum exemplar & causa. Namque cum nihil inter ipsas aliasque ideas commune sit, ex aliis effingere illas non possumus: quare ab objecto existente ad nos adveniant necesse est.

XXXVI. Id tamen non impedit, quin sint abstractæ & universales; ut enim ex abstractionis indeole constat, possunt esse abstractæ, & objectum externum supponere, à quo primo ortæ fuerint; immo hujusmodi plerumqne sunt, dum nempe compositas in simplices componentes per abstractionem resolyimus (1). Neque vero impedit earum simplicitas; licet enim ab ideis, cum sunt simplices, aliæ ideæ diversæ per mentem non possint abstrahi; tamen externas quasdam relationes ab iisdem tollere possumus, easque abstracta & universal ratione concipere: sic à perceptionibus abstractitur, ipsas nunc unum, nunc aliud objectum referre, modus etiam, quo referunt, & genus efficitur perceptionum.

XXXVII. Simplicibus ideis compositæ omnino opponuntur, non solum, quia in iis ideas diversas distinguimus, sed etiam quia omnes non requiriunt objectum externum à quo sint; namque

plenum id observasse. Ignotum ergo illi fuit, *Sextum Empiricum* jam præcepisse in *hypot. pyrrbon.* quod si ideas simplices definire oporteret, nullus esset definiendi finis, nec controversiarum certum ullum statumque fundamentum. Neque vero erat necesse veteres perscrutari, ut hujus doctrine vestigia invenirentur: è recentioribus *Cartesius* eamdem tradiderat, & definitiones loci & motus in exemplum adduxerat, ut suaderet simplicia definitionibus non posse explicari. *Vide Cartesii Reg. ad dir. ing.*, *Reg. XII.*

(1) *V. Lock. L. III. Ch. 8. §. 2., D' Alembert Elém de Phil. IV., & Éclairc. §. II.*

LIBER PRIMUS. 15

plures jam acquisitas jungere possumus, & conflare ideas, quarum exemplar extra mentem nullum existat. In quo quidem vel arbitrio ducimur, vel consideratione naturæ rerum, qualitatum, & relationum: ideæ compositæ pro arbitrio sunt ex. gr. illæ, quæ ad Poetarum figura pertinent; quæ vero ex rerum consideratione efficiuntur, sunt ideæ virtutis, justitiae, prudentiae, & similitudinum (1).

XXXVIII. Hæc appellantur à *Lokio* modi mixti; insunt enim in rebus, in affectibus, in actionibus, & ex pluribus diversis conflantur: modorum mixtorum ideas accuratius appellari notiones cum ipso censerem.

XXXIX. Ex his infertur, ideas compositas easdem esse non posse apud omnes; ac per se patet, quantum differre debeant opera hominum, in quibus ipsi arbitrium solum sequuntur (XXXVII): modorum vero mixtorum notiones, licet ex natura & relationibus rerum determinentur; tamen cum ad hæc non omnes animum advertant, vel advertant modo suo; eas sibi cudunt, ut propria cogitandi ratio postulat.

XL. Hanc diversis ex causis quilibet suam habet; atque hæ causæ præsertim sunt ingenium & ejus cultura, educatio, affectus, atque consuetudines. Nec vero eadem cogitandi ratio est diversis temporibus & apud diversas gentes; his

(1) Nonnulli ideas compositas cum ideis associatis confundunt, ut *Genuensis Log. Crit. L. II. C. II.*, cum illis scilicet ideis, quarum una excitatur, si alia in mente versetur. Plerique inter eas distinguunt, & quidem jure: idearum namque compositio est earum affectio; associatio vero Phenomenon Psychologicum ab indole facultatum intellectualium exortum, de quo proinde in *Metaphysica* disserendum.

16 DE RECTA HUM. MENTIS INSTIT.

proprius est color, & erroribus, opinionibus, moribus distinguuntur: quod quidem ex cœli temperie, religione, regiminis forma præcipue repetendum est.

XLI. Nemo autem subdubit, tantam etiam in ideas rerum externarum diversitatem irreperere posse; eas quidem in omnibus plane similes haud dixerim; sed uni magis, alteri minus perfectæ sunt; quod ex sensuum structura & præstantia, ex ingenio & cognitionibus, quibus unusquisque ornatur, descendit.

XLII. Restat, ut de idearum relatione agamus: ad aliam una relationem habere dicitur, quando ex ejus indole alterius considerationem includit; utraque autem idea appellatur relativa: exemplum sit idea Patris, Creatoris, Subditi, Principis (1).

XLIII. Ideæ relativæ cum relationibus confundi non debent; namque relatio est nexus, qui inter unam aliamque ideam intercedit, easque efficit relativas (2).

Hic

(1) Non sufficit ergo, ut idea sit relativa, quod aliam excitet, & ad aliam quovis modo referri possit; inde efficiuntur associate (V. not. 6. h. C.) atque si illud sufficeret, omnis profecto idea relativis esset adnumeranda. *Hæc Lokius L. II. C. XXV.*, & *Clericus in Log. P. I. C. IV.* cum non adverterint, omnes ideas subjecta relationum, ut ipsi loquuntur, esse posse statuunt.

(2) *Lokius L. II. C. XXV.* relativas appellat voices, quæ rem aliam designant præter eam, quam exprimunt; relatio ipsi est actus mentis, quo res invicem conferimus; res ita collatæ subjecta sunt relationum: quamquam in hoc constans non est; eodem namque Cap. passim relationem accipit tamquam aliquid, quod à mente percipitur. Plerique relationes habent pro eo, quod intelligimus collatis ideis. Eadem *Lokio*

ib.

LIBER PRIMUS.

17

XLIV. Hic nexus seu relatio inter res, & etiam inter ideas non ex uno tantum principio est; sed in primis ex rerum natura, ut inter Creatorem & creaturam; deinde ex hominum institutione, ut inter quamdam actionem & Civem; tandem qualitatibus accidentalibus, ut inter quantitates. Quicumque autem sit, efficit, ut plures ideas inter se conferamus, & ex earum consideratione notiones præsertim formemus (XXXVII., XXXVIII.).

XLV. Ut de ideis relativis recte decernamus, non unam separatim; sed omnes, quæ nexum inter se habent, debemus consulere, tempora ex. gr. loca, personas, ætatem, usus, & similia, dum agitur de ideis potentiae, divitiarum, sapientiae, pietatis, parvi, magni, quæ ad ea referuntur.

C A P U T I V .

De idearum claritate, & distinctione, veritate, & perfectione.

XLVI. Si modus inspicatur (XIII., XIV.), quo objecta ideis exhibentur, eas primo invenimus esse claras, aut obscuras; atque claras dicimus, quando objectum repræsentant ita determinatum, ut illud facile ab alio quovis distinguamus; sin vero minus obscuras (1).

XLVII. Distingui autem possunt objecta, quin eorum proprietates notæ sint; atque ita sane distin-

tin.
ib. §. 7. videtur, relationem esse non posse nisi inter duo, quod tamen falsum multis exemplis posset evinci.

(1) Ideas obscuras revera nullas esse ideas censet *Condillac* (*Traité des Conn. hum. P. I. Sect. I. C. II.*) in quo à *Soave* jure reprehenditur. *V. Comp. di Locb. L. II. C. XXIX.*

18 DE RECTA HUM. MENTIS INSTIT.

tinguit vulgus : tum vero solum idea clara est, quod si proprietates exprimat, distincta etiam evadit. Huic confusa opponitur : sed confusæ insuper erunt ideæ, si partes omnes objecti non distinguant; quod sæpius evenit ob ingentem earum multitudinem, vel tenuitatem.

XLVIII. Hæ idearum affectiones relativæ plerumque sunt ad ingenium, ad cognitiones jam acquisitas, ad educationem. Igitur ne putemus, quas nos claras vel distinctas non habemus ideas, ceteris etiam obscuras esse, aut confusas. Distinctio potest esse major & minor, ut nempe erit numerus proprietatum, quæ cognoscuntur, & modus cognitionis magis aut minus perfectus. Insuper ideæ confundi possunt cum pluribus, vel paucioribus, & earum obscuritas augeri vel minui.

XLIX. Qui observationi, & meditationi non vacant, ideis obscuris, & confusis laborant, maxime de rebus, quæ non subjacent sensibus, quæque reflexioni, & multarum idearum comparationi debentur. Ac nihil plane haberent, quod representerent, si ipsis occurrit declarare, quid sit ordo, virtus, gloria, pulchritudo, & alia quamplurima, de quibus frequentius sermonem habent.

L. Sed & aliæ recensentur causæ obscuritatis & confusionis idearum, inter quas præcipue brevitas mentis, defectus memoriz, sensuum imperfectio, impressionum multitudo; earumdem levitas, ut si objectum minimum sit, vel remotius, nimia denique objecti compositio.

LI. Quæ causæ, cum notæ sunt, tolli è medio facilius possunt, iisdemque obviam itur; in quo omnem curam & diligentiam adhibebimus, quanta nempe adhibenda est, ut nostræ ideæ claræ sint & distinctæ (1).

Ve-

(1) De ideis claris & obscuris, distinctis & con-
fus-

LIBER PRIMUS.

19

LII. Veritas est judicij, nec proprie in ideas cadit (1); sed quia ideis in judicia deducimur, eas veras esse dicimus, ex quibus judicia vera; unde intelligitur, quando dicantur falsæ.

LIII. Porro ideis duo judicia plerumque adnecimus, censemus scilicet nostras ideas rebus, & ideis aliorum esse conformes: cum de rerum & idearum convenientia decernimus facillime labimur, si semper mente non recolamus, essentias rerum primarias à nostris ideis multum abesse; deinde nos cognoscere id, quod in rebus est, sed relative, ex relatione nempe, quæ nos inter & res externas intercedit: namque rerum cognitione impressionibus congruit, quas in sensu eadem res efficiunt: impressiones autem non solum rerum naturam sequuntur, sed etiam à sensuum nostrorum structura & constitutione modificantur: pariter ergo cognitione ex impressionibus orta ab eo penderbit, quod res in se sunt, & ab eo etiam, quod relative ad easdem nos ipsi sumus, relativa nempe erit, non absoluta.

LIV. Nec omnino erroris periculo vacat judicium aliud, quo nostras ideas cum illis aliorum convenire decernimus: quin imo grave prorsus evadit in ideis, quæ non sensibus, sed reflexione acquiruntur, ut alibi observatum est (XXXIX.).

LV. Ex modo, quo objectum repræsentatur, idearum perfectio desumitur; & maximam attingunt, si omne id, quod in eo absolute cognosci potest, exhibeant; appellantur vero adæquatæ: in-

fusus ita agit *Lokius L. II. C. XXIX.* ut eas simul miscere videatur: ita etiam Auctor *Artis cogit. P. I. C. IX.* licet *Cartesius eadem*, qua nos, distinctione usus fuerit.

(1) In compositione aut divisione est veritas aut falsitas Arist. de interp. I. C. I.

20 DE RECTA HUM. MENTIS INSTIT.

æquatae autem sunt ex, quæ aliquid ignotum relinquent.

LVI. Rerum extra mentem existentium (1) nullas habemus ideas adæquatas (*V. Intr.*). Illæ vero ideæ, quarum exemplar nullum existit, adæquatae omnes sunt; cum enim hujusmodi sint ideæ, quando ipsis nihil deest respectu objecti, quod representant, cumque iis, quæ exemplari illo carent, nihil umquam deesse possit, ex semper erunt adæquatae.

LVII. Ex quibus non consequitur, modorum mixtorum ideas (XXXVII., XXXVIII.) pariter esse semper adæquatas; sed ut sint, sedulam operam in objectis simul conferendis, & in omnes aspectus versandis, ponere necesse est, cum eorum naturæ & relationibus debeat convenire (2).

Jam

(1) Ideas simplices adæquatas omnes esse censet *Lokius L. II. C. XXXI.* ex quo sint effectus facultatum quarundam existentium in rebus; fieri enim nequit, ait ipse, ut hisce facultatibus non respondeant, cum sint earumdem effectus: ita quidem ideas dumtaxat qualitatum sensibilium adæquatas esse ostenderet; reliquas vero simplices quis umquam reputet adæquatas? Quis adæquatam habet ideam extensionis? Quis de objectis idearum simplicium novit ea, quæ humanum intellectum superant (*V. Intr.*)? Sed & de ideis qualitatum sensibilium perspecta ne est proportio inter facultates illas, & ideas excitatas? Perspectæ ne sunt facultates ipsæ, & quomodo ex illis ideæ excitentur?

(2) Operam hanc non desiderat *Lokius ib.* ut notiones hujusmodi sint adæquatae; neque enim, inquit ipse, objectum aliquod existens exprimunt: erunt igitur necessario adæquatae, cum eas ideas complecti non possint, quas placuit simul conjungere. At licet ad illud exemplar non se se referant, tamen in rerum natura & relationibus fundantur; ut jam notatum

LIBER PRIMUS.

LVIII. Jam causas indicabam (XLIX. L.), ex quibus obscuritas & confusio; unde intelligi possunt ex, quæ claritatem & distinctionem pariunt: exædem, quantum ferunt humani ingenii vires, ad ideas adæquatas nos adducent; pro quibus etiam erit maxime utile ideas compositas in simplices componentes resolvere, atque singulas animadvertere (1).

C A P U T V.

De Vocibus.

LIX. **V**oces nostrum studium, & operam expostulare, fuit jam suo loco (2) observatum. Quæ cum sint idearum nostrarum *signa*, horum tradenda prima divisio est, qua in *naturalia*, & *artificia- lia* distinguuntur. Signum naturale cum re significata habet nexus ex ejus natura derivatum; artificiale vero ex hominum institutione, & arbitrio aliquam rem significat: lachrymæ sunt doloris signum naturale, voces signum idearum artificiale.

LX. Non erit porro alienum de naturalibus signis advertere, homines non raro ad errorem trahi, dum ex illis rem significatam inferunt: sunt enim hæc signa, vel effectus, qui causas, vel causæ quæ effectus indicant, ut in signis rerum futura-

rum tum est; quæ proinde natura & relationes diligenter erunt considerandæ.

(1) De idearum affectionibus dudum explicatis videantur *Locke ess. L. II.* Leibnit. *Nouv. Ess. L. II.* Bonnet *Ess. Analit. C. XIV. & XV.* Ant. Genuensis *Log. Crit. L. II. C. II. & III.* Joannes Clericus in *Log. P. I.* Wolfio sopra le forze dell' Intell. *L. I.* Demum *Ars cogit. P. I.*

(2) *V. Introd.*

22 DE RECTA HUM. MENTIS INSTIT.

rum (1). Idem autem effectus nunc ab una, nunc ab alia causa oriuntur; nec eadem causa eosdem semper effectus gignit; sed multa sunt, quæ causarum actionem determinant, suspendunt, & etiam omnino mutant. Non igitur necessario, & semper signum naturale rem certam innuit; sed à multis pendet, quod eo una potius, quam alia ostendatur. Signa affectuum animi sunt naturalia; eos tamen non semper denotant, & ille in perpetuo errore versaretur, qui de affectibus ex eorum signis statueret.

LXI. Sed ad voces revertamur, quarum origo, indoles, vis, in ideas & mentis operationes influxus, usus, abusus, interpretatio leviter attinenda.

LXII. Voces institutionis esse signa nempe artificialia, nec necessarium habere nexus cum rebus, ad evidentiam probant muti, & linguarum varietas: nam si haberent, organo tantum vocis impedito, sermonis nullus esset usus, & quæ apud omnes eadem sunt, iisdem etiam nominibus appellantur: mira autem est non rerum, sed verborum diversitas; & muti sunt ii, qui surditate laborant.

LXIII. Nunc vero videamus, an facultates humanæ vocibus ad res significandas instituendas sint pares; an videlicet possint homines linguam aliquam condere (2). Animi affectus, sensusque vi-

(1) Quin imo *Reid Rech. sur le Entend. T. I. p. 147.* arbitratur, eas, quas dicimus causas, esse tantum rerum signa. Videmus dumtaxat, quædam hunc inter se nexus habere, ut si unum præcedat, aliud illoco subsequatur. Id tantum statuere possumus; non vero in eo, quod præcedit respectu illius, quod subsequitur, causalitatem, ut ajunt, inesse, cum hæc nulla ratione ostendatur.

(2) Negat *P. Lamy in Tract. de Ar. Log. & Rous-*

LIBER PRIMUS.

23

vividi doloris & voluptatis naturalibus quibusdam signis conjunguntur, iisdemque manifestantur: homines hæc facile possunt artificialia reddere, si nempe obseruant affectus, quos indicant, nec ea tantum edant impellente natura, sed consulto, ut quæ experiuntur, ceteris manifestent.

LXIV. Quæ signa clamoribus non articulatis, habitu vultus, & gestibus continentur, atque actionis, quam vocant, linguam (1) conficiunt. Usu autem constat facilem expeditam secretam idearum communicationem hac lingua non obtineri, distantia, & interposito corpore impediri: sensim igitur ab ea recedere coguntur homines, ad eamque feruntur, quæ vocis distinctionibus nititur.

LXV. Hanc ut instituant, clamores naturales (2) in primis protrahunt, & simul jungunt, rerum

seau Disc. sur le ineg. parmi les Hom. parum absense censem, quin demonstratum sit, fieri numquam posse, ut lingua ulla suam ab hominibus originem habeat; ita etiam *A. Encycl. A. Lang.* His è diametro se se opponunt Epicurei, quorum hac super re doctrinam *Lucretius L. 5. de Nat. rerum exposuit. Diodorus Siculus L. I. Bibl.* quod nobis possibile, & hypotheticum est, factum habet, omnesque linguas humanum fuisse inventum putat. Nuperime in *Diss. de ling. orig. ab A. Berol. A. MDCCCLXX.* præmio donata *Herder* contendit linguas in universum non divinae, sed humanæ prorsus esse institutionis.

(1) De hac lingua *V. Condil. Gram. P. I. L. I.*

(2) Sinensium lingua hanc videtur originem habuisse, ea constat ex monosyllabis 328. quæ pronunciatione variata efficiunt signa 1640. (V. *Condil. Traité des connois. hum. T. II.*) Alii monosyllaba Sinensium numerant 330. *Freret sur la lang. des Chin. 214.* & signa inde componunt 54509. & 80000. Hæc loquendi ratio supponit iudicium aurium subtilissimum. *V. SOAVE Compendio di Lock. L. III. Ap. al C. I.*

24 DE RECTA HUM. MENTIS INSTIT.

rum etiam externarum sonos referunt, & imitantur (1), unde voces oriuntur, quæ elevatione & depressione multum distantes aliquo modo gestuum & clamorum vim exprimunt (2). Atque ita verborum distinctioni consultum, quantum patitur vocis & auditus organum rude adhuc & inexercitatum.

LXVI. Subtilius, qui hæc disputant, quorum etiam aures delicatores, similitudinem quamdam inveniunt inter impressionem à rebus, & à verbis excitatam; eamque prolatis ex. gr. vocibus *crux*, *mel*, *vepres*, *furens*, *turbidus*, *languidus* distincte sentiunt: hinc multæ voces (3); multæ etiam facultate, qua pollemus, per metaphoras omnia explicandi, & associandi insensibiles ideas sensibilius.

LXVII. Revera verba, quæ res insensibiles referunt, metaphorica omnino sunt; perpetuo autem usu nomina propria evasere, & vetustate multorum

(1) Hoc facile sibi suadet quisquis rerum, quæ sonoræ sunt, nomina advertat ex. gr. *ululare*, *binnire*, *sibilus*, *tonitus*, *stridor*, *murmur*.

(2) Observat Warburthon *Ess. sur les Hierogl.* actionis lingua, inventis jam vocibus, homines usos fuisse, Orientales præsertim, quorum alacritas, & imaginatio vehemens hunc exitum etiam requirit; atque exempla permulta ex historia tum sacra, tum profana hanc in rem profert.

(3) Ut recte nomina rebus imposita sint, quamdam esse debere rerum, & nominum convenientiam ex ipsa earundem rerum natura ortam in *Cratylō* contendit Plato. *Sunt enim*, ait ipse, *nomina imitamentum*, quemadmodum etiam *pictura*, & *qui rei speciem in literas*, ac *syllabas* referre non novit, *is inepius nominum opifex est*. E recentioribus Joannes Baptista Vico, *Principi d'una Scienza ec. de similitudine verborum cum forma rerum multis* disseruit.

LIBER PRIMUS.

25

rum etymologia sensibilis ita evanuit, ut res prorsus in sua spiritualitate relinquant (1). Quin immo eadem verba solum confugiendo ad metaphoras poterant fabricari. Externa namque forma carent, & sono res insensibiles, unde earum nomina desumantur. Ac certe per imagines solum & similitudines id, quod experimur, aliis, qui illud ipsum non experiuntur, possumus explicare.

LXVIII. Sed est etiam unde imoveantur homines ad res alias permultas metaphorice appellandas, eas scilicet quas primum obscure, & confuse percipiunt. Etenim hæc meditando earum quamdam similitudinem cum aliis distincte perceptis intelligunt, quorum proinde nomina ad illa transfrerunt; atque in hoc mirifice delectantur luce, quæ ex rebus claris, & distinctis in alias obscuras, & confusas diffunditur (2).

LXIX. Quod vero homines, ut hoc, aliisque modis ad sermonem formandum aptis utantur, fortius incitat, indigentia est, maxima rerum omnium magistra: sermonis etiam utilitas, atque necessitas vix paucis inventis vocibus sub oculos posita: hinc multi conatus, ut verborum numerus augeatur, quos felices reddit cognitionum, & idearum commercium homines inter initum. Hæc enim se mutuo fovent, &, ut verba commercium illud amplificant, ita ex commercio novæ vires additæ, &

(1) Horum nominum exempla sint *cogitatio*, *volutas*, *desiderium*, aliaque hujusmodi. *V. Traité de la Formation mechani. Ec. Ch. XII.*

(2) Modum transferendi verba necessitas genuit *inopia coacta* & *angustias*; post autem delectatio *jucunditasque celebravit*. Cic. de Orat. III. 38. Notat & illuminat maxime orationem tamquam stellis quibusdam verbum translatum. Idem ib. 43.

26 DE RECTA HUM. MENTIS INSTIT.

& nova supeditata instrumenta , quibus ars faciendorum & deligendorum verborum perficiatur.

LXX. Nec vero sunt verba hominum opus , in quo ipsi nihil aliud , quam arbitrium recte sequantur : est enim illa analogia impressionis (LXVI.), & soni imitatio (LXV.), quam pulcherrime in fingendis vocibus sequimur ; est forma , & affectio organi vocis , à qua earumdem elementa , litteræ præsertim vocales determinantur : sunt denique derivata , & voces artium , & technicæ in hominum libertate haud repositæ , cum illæ derivationis naturam imitentur ; hæ vero vim , & effectus rerum significant.

LXXI. Duo sunt , quæ videntur jam asserta impugnare ; primum scilicet sermonis institutionem requirere , ut de significatu verborum conveniatur , conveniri autem inter eos non posse , qui omni sermone destituti sunt. Quasi vero nulla alia præter voces ratio suppetat , qua explicetur quid ipsæ significant ; percipi enim id potest ex circumstantiis , in quibus adhibentur , & ex gestibus , qui pronunciatis nominibus res indicarent ; in eamdem etiam rem conferet illa imitatio (LXV.) , atque similitudo (LXVI.).

LXXII. Aliud vero erat hujusmodi : summis viris difficultas maxima se semper objicit in linguis ornandis , & perficiendis : qui ergo fieri potuit , ut homines plane rudes , atque ferini , communione scilicet cum aliis non exculti ex integro sermonem condant ? Fieri istud quidem non posset , si de perfecto sermone contenderetur , in quo non tantum apte expressa , quæ ad necessitatem pertinent , sed etiam , quæ ad cultum vitæ , & oblectationem , in quo multæ orationis partes , multæ leges syntaxis , & inflexionum , multa denique , ut nume-

rūs,

LIBER PRIMUS.

27

rus , & varietas , obtineatur : hæc sermoni non absolute necessaria sunt (1) , & vix nomina , ut ajunt , substantiva , & signum aliquod numquam variatum ad verbum auxiliare sum exprimendum : quæ quidem hominis licet sylvestris facultates non superant (2).

CAPUT VI.

De Synonimis , & Inversionibus.

Multa in qualibet lingua videntur esse synonima , voces scilicet , quæ unam , eamdemque idéam referunt : dubitari autem jure potest , an revera sint ; quin potius statuerem ea , quæ dicuntur synonima , eamdem ideam principalem reddere , accessoria vero differre plerumque ; atque hoc modo inter se differunt amo , & diligo ; peto , & postulo ; timeo , & vereor (3).

LXXIV. Hac de re notandum est , vocibus duplē illam ideam (LXXIII.) subesse ; & , ut præterea exempla , quis est , qui non noverit , vocabula quæque loco , & tempori , & generi suscepto orationis non convenire ? Quod profecto maxime oritur ex idea accessoria , quæ non solum

ver-

(1) V. Condill. Gram. P. I. Ch. XIV.

(2) V. Traité de la form. mechan. du langage T. II. Ch. IX. & suiv. Condillac Traité des connois. hum. T. II. Grammaire P. I. Ch. I. II. Maupertuis Diss. sur les moyens &c. pour exprimer leurs idées; Sulzer de l' influente recipr. de la raison &c. extat in Ac. Ber. ad an. MDCCCLXXVII. & Vol. IV. opusc. Select. Mediol. Soave Comp. &c. L. III. Ap. al C. I.

(3) Synonima stricto sensu accepta , quæ nulla idea accessoria differunt , linguae vitium indicarent. D'ALEMB. Elem. de Phil. XIII.